

Satranç

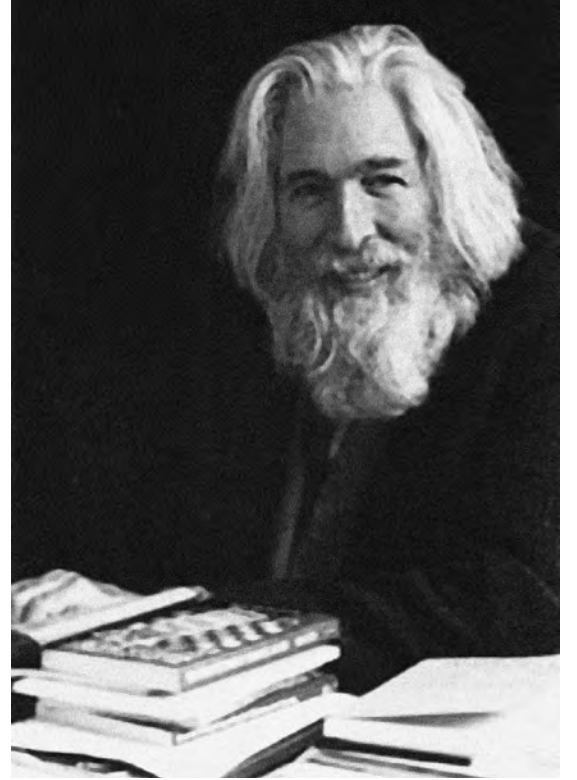
Kıvanç Çefle [btsatranc@tubitak.gov.tr]

Bir Kayıp Vakası

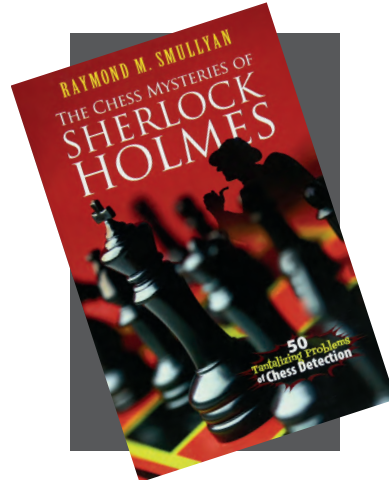
1937 Sevgili satrançseverler,

Bu kez sizinle Raymond Smullyan'ın bir retrograd analiz problemini paylaşacağız. Uzun bir ömür süren ve geçtiğimiz yıl yaşamını yitiren ABD'li Smullyan (1919-2017) herhalde çağımızın en sıra dışı kişiliklerinden biriydi. Önemli bir mantıkçı ve matematikçi olmasının yanı sıra sihirbazdı ve konser verecek kadar iyi piyano çalıyordu. Bütün bunlar yeterince zamanını almıyormuş gibi retrograd analiz türünde problemler kurmuş, bunları *The Chess Mysteries of Sherlock Holmes* ve *The Chess Mysteries of the Arabian Knights* adlı iki kitapta toplamıştı. Kitapların ilkinde problemler Arthur Canon Doyle'nin yarattığı bir karakter olan dedektif Sherlock Holmes'ün bakış açısıyla çözülür. *1001 Gece Masalları*'ndan esinli diğer kitapta ise satranç taşları *Harun Reşit*, *Kazir*, *Archie* gibi isimlerle anılır ve problemler onların ağzından, âdeta bir masal anlatılmış gibi ele alınır.

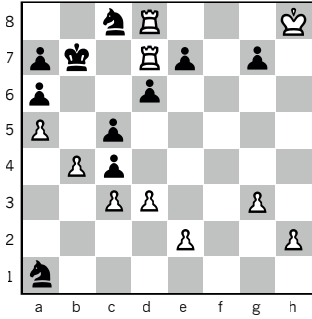
The Chess Mysteries of Sherlock Holmes adlı kitaptan alınmış bir problemi sizlerle birlikte adım adım çözeceğiz. Biraz sabra, dikkate, zamana ve belki sessiz bir ortama ihtiyacınız olacak. Ama eminim sonunda hoşunuza gidecek. Bir oyunda ortaya çıkan aşağıdaki pozisyonla ilgili olarak şu soruluyor: H4 karesinde bir taş olduğunu biliyoruz. Ama tahtadan düşmüş ve kaybolmuş. Acaba bu taş neydi? (Diyagram 1)

Raymond Smullyan (1919-2017)

Diyagram 1

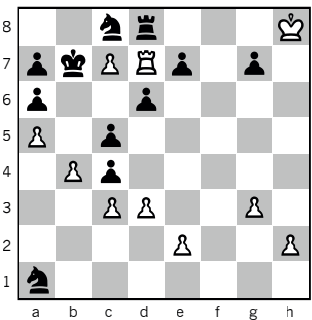

Çözüm:

Beyazın da, siyahın da tahtada on taşı kalmış. Ayrıca d7'deki kaleyle şah çekmiş olduğuna göre, son hamleyi beyazın yaptığını da görebiliyoruz. Ama durun! Kale nereden d7'ye gelip şah çekti? Tek açıklama, c7'deki beyaz bir piyonun d8'deki siyah bir taşı alıp kaleye terfi etmesi ve bu sırada d7'deki kalenin "açarak" şah çekmesi.

İkinci soru geliyor: Piyon d8'de hangi taşı aldı? Vezir ve kale olamaz. Neden mi? Varsayalım ki piyonun aldığı taş kaleydi (diyagram 2):

Diyagram 2

Buradaki pozisyon kurallara uygun oynanmış bir oyunda ortaya çıkmış olamaz.

Çünkü siyah kalenin, h8'deki şahı nasıl çektiğini açıklayamayız. Yine aynı nedenle c7'deki piyonun d8'de aldığı taş vezir de olamaz. O halde piyonun aldığı taş ya at ya da koyu renk kareler üzerinde hareket eden fil olmalıdır. Atsa, tahtada zaten iki at olduğundan toplam üç at eder ki bunlardan biri piyon terfisiyle ortaya çıkmıştır. Filse o da piyon terfisiyle ortaya çıkmış olmalıdır. Çünkü siyah e7 ve g7 piyonları yerlerinde durduğuna göre siyahın koyu renk kareler üzerinde hareket eden orijinal f8 fili d8'e gelmiş olamaz.

Sonuç:

Beyazın d8'de aldığı taş ister at olsun ister fil, piyon terfisiyle ortaya çıkmıştır.

Şimdi şunu kanıtlayacağız: Terfi eden bu siyah piyon h7 piyonudur. Çünkü siyahın h7 piyonu hariç bütün piyonlarının tahtada olduğunu görebiliyoruz. A7, f7 ve g7 piyonları hiç hamle yapmamış. Hâlâ oyuna başladıkları karelerde duruyorlar. Geriye kalan dört piyona (b7, c7, d7 ve f7) gelince: b7 piyonu bir taş olarak (b7xa6) a6'ya gelmiş. C7 ve d7 piyonları hiç taş almadan şimdi durdukları c5 ve d6 karelerine gelmişler. F7 piyonu da üç taş olarak (f7xe6xd5xc4) c4'e gelmiş. Yani ortada görünmeyen h7 piyonu haricindeki

yedi siyah piyon hâlâ tahtada olduğuna göre, terfi eden piyon h7 piyonudur. H sütunu üzerinde h3'e kadar ilerlemiş, bir beyaz taşı g2 karesinde alarak (h3xg2) g sütununa geçmiş ve g1'de terfi etmiştir.

Bu arada çok önemli bir bulguya daha ulaştık: Siyah piyonlar toplam beş taş almış ve **alınan taşlar hep beyaz kareler üzerindeymiş: g2, a6, e6, d5 ve c4.**

Artık şu önemli soruyu cevaplamaya hazırız: Tahtadan düştüğü söylenen h4'teki taş beyaz mıydı yoksa siyah mıydı? Bu taşın siyah olamayacağını kanıtlayacağız. Olasılıkları bir bir gözden geçirelim: Siyah piyon olamaz, çünkü h sütunu piyonunun terfi ettiğini biliyoruz. Siyah kale veya vezir de olamaz çünkü o zaman beyaza şah çekilmiş olurdu. Oysa diyagram 1'de siyaha şah çekilmiş olduğunu görüyoruz. Aynı anda hem beyaza hem de siyaha şah çekilmiş olamayacağından bu olasılığı da dışladık. Son olarak h4'teki kayıp taşın siyah fil ya da at olması imkânsız. Çünkü bunların terfiyle ortaya çıkmış olması gerekirdi. Oysa biz siyahın h7 hariçindeki bütün piyonlarının tahtada olduğunu, h7 piyonunun ise zaten d8'de alınan ata ya da file terfi ettiği

ni yukarıda kanıtladık. Siyahın terfi edebilecek başka piyonu yok. O halde h4'ten düşen taş siyah olamaz.

H4'teki taşın siyah olmayacağını kanıtladığımızı göre bu taş beyaz olmalıdır. Ama hangi beyaz taş? Diyagram 1'deki pozisyonda beyazın oyunun en başındaki orijinal taşlarından altısı eksik: Vezir, iki at, iki fil ve bir kale. (Evet, diyagramda iki kale görülüyor ama d8'dekinin piyon terfisiyle ortaya çıktığını hatırlayalım.) İşte bu altı taştan beşini siyah piyonların hep açık renk kareler üzerinde aldığını yukarıda ispatlamıştık. Altıncısı da h4 karesi üzerindeyken tahtadan düşmüş olan taş. Bu altıncı taş, siyah piyonların almış olamayacağı bir taş olmalıdır. Yani beyazın koyu renk kareler üzerinde hareket eden fili!

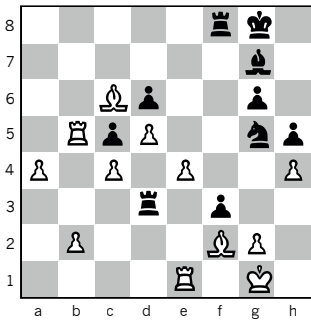
Demek ki h4'te duran ve tahtadan düştüğü söylenen taş, beyazın oyunun başında c1'de duran filidir.

Accentus Büyük Ustalar Turnuvası'ndan Bir Pozisyon

İsviçre'nin Biel kentinde 21 Temmuz - 1 Ağustos tarihleri arasında Accentus Büyük Ustalar Turnuvası oynandı.

Turnuvaya dünya şampiyonu Magnus Carlsen, Şahriyar Mamedyarov, Maxime Vachier-Lagrave gibi çok önemli satranççılar da katıldı. Turnuvanın dramatik konularından biri yedinci turda Carlsen ile Vachier-Lagrave arasındaki oyunda ortaya çıktı. Sicilya savunmasının Najdorf varyantının oynandığı karşılaşmada, siyahlarla oynayan Vachier-Lagrave kritik bir taktik vuruşu gözden kaçırarak kazanabilecekken beraberlikle yetindi.

Diyagram 3

Magnus Carlsen son hamlesinde **32. h4** oynamıştı (diyagram 3). Vachier-Lagrave **32...Af7** ile karşılık verdi. Gözden kaçırdığı fırsat **32...Kd2!!** idi. (Atı istekte bırakan bir hamle.) Şimdi **33. hxg5 f2'deki fili istiyor** **34. Fe3 Kc2!** tehdit: **35... Fe5!!** ve arkasından **36...Kf1+** **37.Kxf1 Fh2+** **38.Şxh2 gxf1=V** ile kazanır. Ya da **35. Ka5 Kf3!** Yine siyah kazanır.

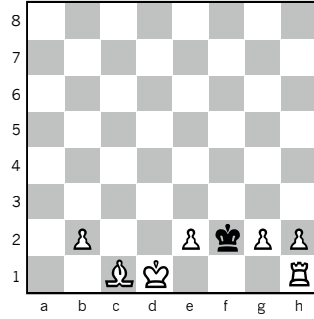
32...Af7'den sonra beyazın **49. hamlesinin** ardından oyun beraberlikle sonuçlandı.

Yine de oyun esnasında **32...Kd2!!** ve devamındaki **35...Fe5!!** gibi zor hamleleri görmediği için Vachier-Lagrave'yi suçlamak kolay değil.

Büyük Ustalar Turnuvası'nı Azerbaycan'lı Şahriyar Mamedyarov kazandı.

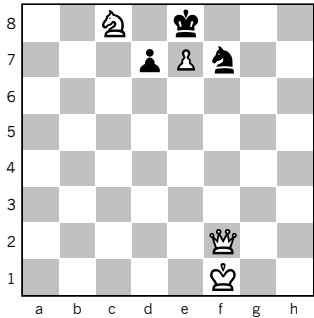
Ayın Soruları

Diyagram 4

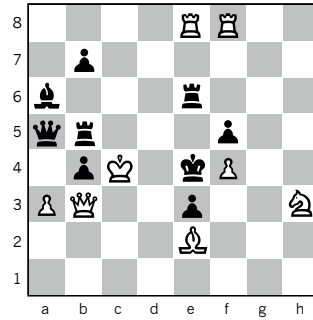
Smullyan'ın *The Chess Mysteries of the Arabian Knights* isimli kitabından bir başka soru. Diyagram 4'te görülen pozisyon için şunu biliyoruz: Son hamleyi siyah yaptı. Bu hamle neydi? Eğer e2'deki beyaz piyon olmasaydı bu sorunun ikinci bir yanıtı daha olacaktı. Sizden bu yanıtı da bulmanızı istiyoruz.

Diyagram 5

Yuri Gordian, Viktor Melniçenko *Krivograd yarışması*, 1995 Birinci Ödül İki hamlede mat

Diyagram 6

G. Hume *Brighton Society*, 1897 Birinci ödül

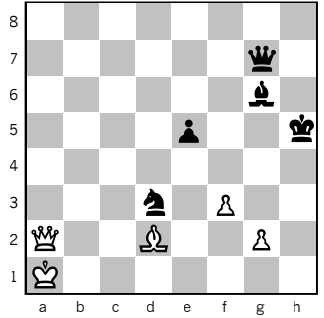
Beyaz kendini iki hamlede mat ettirir. Beyazın kendini mat ettirdiği *selfmate* türü problemlere aşina olmayanlarımız olabilir. Burada beyazlar kendilerini mat ettirmeye, siyahlar ise bunu engellemeye çalışır. İlk örnek olduğu için bu defa anahtar hamleyi ve tematik varyantlardan birini vereceğiz:

1. Fg4! (bekleme hamlesi). Eğer siyah **1...fxg4** oynarsa beyaz **2. Ag5+** ile karşılık verir. Siyah şimdi kurallara uygun bir hamle yapmalıdır. Zorunlu olarak **2...Kxg5+** oynar ve beyazı mat eder. Siyahın diğer yanıtları olan **1...b6**, **1...bxa3** ve **1...e2** hamlelerine karşı beyazın nasıl oynaması gerektiğini siz bulacaksınız.

* * *

Geçen ay sorulan etüdün çözümü

Diyagram 7

Kaminer, Botvinnik *Schachmatny Listok*, 1925

Beyaz oynar ve kazanır.

Hiç şüphesiz Botvinnik'in dostu Kaminer'le birlikte geçirdiği saatlerin ürünü olan bir etüt.

Çözüm:

1. g4+ Şh4 **2. Fh6! Vxh6** **3. Vh2+ Şg5** **4. Vd2+ Af4** **5. Vd8 mat**

Şahın tahtanın ortasında kendi taşları tarafından sıkıştırıldığı bu ilginç mat pozisyonu diyagramı hak ediyor:

Diyagram 8

